

HARLOV MELINDA

Műemlékvédelem, kapocs a világgal*

„Műemlékeink ugyanis a magyar és ezen keresztül az egyetemes kulturális örökség olyan értékeinek tekintendők, amelyek egyaránt nevelhetnek szocialista hazafiságra és egyben internacionalizmusra is.”

(Mendele Ferenc)¹

A magyarországi intézményes műemlékvédelem kezdete a 19. század végére datálható. Azóta folytonos történetéből a műemléki helyreállítások tekintetében mintegy aranykorként emelkedik ki az 1970-es évtized. Ekkorra már teljesen kiépült és szervezeten működött az országos műemlékvédelmi hálózat, aminek következtében számos hazai eredmény és nemzetközi esemény is fémjelezte a vizsgált korszakot. Nemzetközi jelentőségűnek és korát meghaladónak értékelhetjük az 1970-es években megvalósított műemlék-helyreállítások technikai eredményeit és szemléletét jellemző nyitottságot, melyből különös jelentőséggel emelkednek ki a népi építészettel és a lakóépületek átalakulásával foglalkozó hazai kutatások és munkálatok. Bár nem zökkenőmentesen, de intenzív külföldi együttműködés és több közös kutatás zajlott az évtizedben. Ugyanakkor ko-

* A tanulmány a *Magyarország nyitottsága és zártsága az 1970-es években* című konferencián elhangzott előadás írásos változata.

¹ MENDELE Ferenc: A magyar műemlékvédelem középtávú tervei. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. Heves Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség, Eger, 1977. 17.

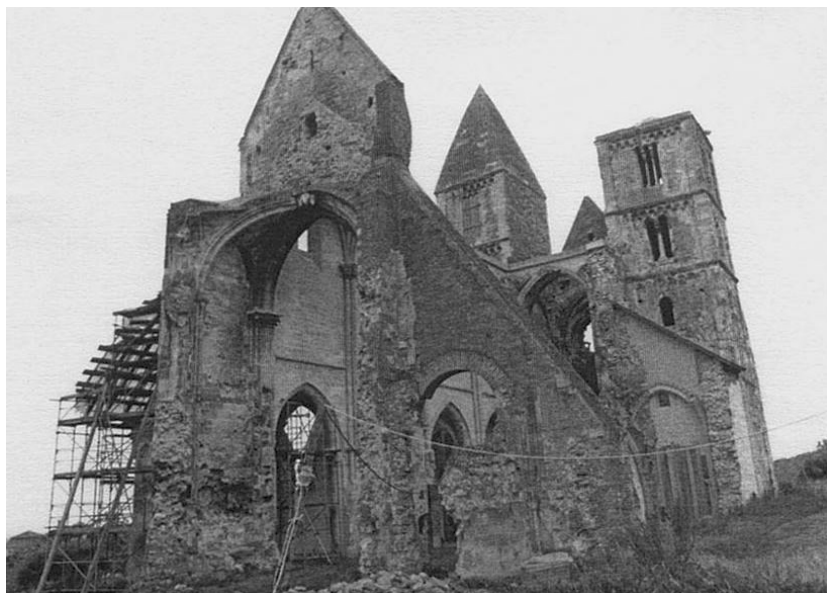
moly hazai akadályok, illetve nem szakmai tényezők árnyékolták be ezt az alapvetően pozitív képet. Dolgozatomban a műemlékvédelmi szakterület 1970-es évekbeli történetét kívánom áttekinteni, arra a fő kérdésre keresve a választ, hogy milyen mértékben tudtak bekapcsolódni a hivatás hazai képviselői a nemzetközi szervezetekbe, irányzatokba; és milyen hatások érték el a hazánkban dolgozó szakembereket.

Előzmények

Egy évtized vizsgálata esetén megkerülhetetlen az előzmények áttekintése, hiszen ezek ismeretében értékelhetőek csak az eredmények vagy az elmaradottságok. Nincs ez másként a magyarországi műemlékvédelem vizsgálatakor sem, amely már akkor egy évszázados múltra tekinthetett vissza hazánkban. 1957 után pedig – a második világháborút követő évtized meglehetősen zavaros periódusa után – kiépült az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség irányításával az az országos hálózat, amely az elvárások és metódusok egységességét, valamint a szakemberek együttműködését kívánta biztosítani.² Az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség, angol és portugál mintát követve, és szemben a környező országok gyakorlatával, az építésügy keretébe tartozott, kezdetben az Építésügyi, majd 1972-től az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium irányítása alatt állt, ami lehetővé tette, hogy a folyamatok a döntéshozataltól egészen a kivitelezésig egységes keretben valósuljanak meg. A kialakult intézményes magyar műemlékvédelem célkitűzése volt, hogy „a párt és a művelődési kormányzat kulturális-politikai tevékenységével összhangban, annak szerves részeként” valósítsa meg szerteágazó, az egész országra kiterjedő munkásságát.³ Mindehhez természetesen nélkülözhetetlen volt az intézményi keret mellett a jogi háttér is. Már az

² TILINGER István: A magyar műemlékvédelem jellegzetességei. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1978. I. m. 19–26.

³ MERÉNYI Tibor: Százéves a magyar műemlékvédelem. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1972. I. m. 11.

Möller István zsámbéki templomrekonstrukciója (1890-es évek végén)
Forrás: DARAGÓ László 2001. A Műemlékvédelem válsága avagy Zsámbék, -egy műemlék helyreállítás elemzése- *Architectura Hungariae* III/2. http://arch.et.bme.hu/arch_old/korabbi_folyam/10/10darago.html

1960-as évek végére lezártnak tekinthető az a jogszabályalkotó periódus, amely meghatározta a műemlékvédelem kereteit, és megfogalmazta a végrehajtási utasításait.

Az országos intézményi hálózat mellett a fenti célokat segítették elő a rendszeresen megrendezésre kerülő szakmai találkozók és konferenciák is, mint például a Hazafias Népfront keretein belül működő Műemléki Albizottságok kétévenkénti országos értekezlete 1959-től.⁴ Igen komoly elméleti munkák is

⁴ A *Műemlékvédelem* folyóirat rendszeresen beszámolt a Műemléki Albizottságok tevékenységéről megyei és országos szinten egyaránt. Lásd például A műemlékvédelem jelenlegi helyzete az albizottságok tevékenysége Hajdú-Bihar megyében. *Műemlékvédelem*, 1965/2. 124–126.; A Műemléki Albizottságok országos értekezlete Budapesten, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa székházában, 1961. november 28–30. *Műemlékvédelem*, 1961/2. 8–25.

születtek már a vizsgált időszak előtt, és léteztek a szakmai viták fórumai – folyóiratok és hírlevelek – is. Kiemelkedett közülük a ma is létező *Műemlékvédelem* című folyóirat, mely az országos hálózat kialakításakor, 1957-ben indult. Mindez az infrastruktúra – különösen a szakterület hányatott történetének ismeretében – egészen rendkívülinek mondható.⁵

Szintén meg kell említeni a magas nivójú és a vizsgált évtized előtt létrejött oktatási hátteret. Önálló építészettörténeti és műemléki tanszék működött Budapesten, és számos más egyetemen is nagy tudású tanárok oktatták a területet, akik maguk is gyakorlóik voltak a szakmának. A későbbi évtizedekben a szomszédos országokban is a magyar tanrendet vették át, illetve magyar szakembereket kértek fel vendégoktatónak (Román András például rendszeresen oktatott Erdélyben). Más lépések jelentős elmaradást, adósságokat igyekeztek orvosolni, például az 1960-as évek második felében Entz Géza vezetésével elinduló restaurátorképzés a Képzőművészeti Főiskolán egész Európához képest (beleértve Kelet-Európát is) későinek számított. A magyar műemlékvédelem 20. századi történetének maig őríásként emlegetett alakjai, akiknek publikációi a 21. században is alapirodalomnak számítanak, részt vállaltak az új generációk képzésében. Dercsényi Dezső, Zádor Anna, Horler Miklós, Mendele Ferenc⁶ csak néhány név, akiknek mind gyakorlati és elméleti munkássága, mind oktatói tevékenysége hozzájárult a szakma virágzásához az 1970-es évek előtt és alatt.

Nemzetközi tendenciákat megelőzve formálta a műemlékvédelmet ez a szakmai bázis, szoros együttműködésben és a jövő generációinak oktatására is odafigyelve. Lássunk néhány úttörő példát a teljesség igénye nélkül. Ilyennek minősült a modern építési anyagok és technikák alkalmazása a műemlékvé-

⁵ A legfrissebb számról és az előfizetési lehetőségről lásd: http://www.etkft.hu/folyoiratok/muemlekvedelem_68 (Letöltve: 2016. szeptember 27.)

⁶ Dercsényi Dezső műemlékvédelmet és magyar középkori művészetet adott elő 1951-től 1967-ig; Zádor Anna az Eötvös Loránd Tudományegyetem Művészettörténet Tanszékén oktatott évtizedeken át; Mendele Ferenc címzetes egyetemi docensként és főiskolai tanárként számos magyarországi felsőoktatási intézményben oktatta elsősorban a népi építészetet a felnövekvő mérnök-és építészgenerációnak.

delemben, aminek korai példája Möller István zsámbéki tempomrekonstrukciója az 1890-es évek végén, amelynek során a műemlékvédő ipari minőségű téglát alkalmazott kiegészítő és támasztó funkcióban, hogy a műemlék pillanatnyi állapotát konzerválva, de a befogadó számára érthető romként mentse meg az építményt.⁷ Sedlmayr János a visegrádi Salamon-torony helyreállításakor vasbetont alkalmazott, hogy a kortárs részeket jól elkülönítve tudja konzerválni a műemléket.⁸ A hitelesség elve – vagyis az eredeti és a (modern alapanyagokat felhasználó) újonnan hozzátett határozott megkülönböztetése, valamint a meglévő megőrzése a visszaépítések, illetve másolatok felállításával szemben – az 1964-es Velencei Kartában (a műemlékek konzerválásának és restaurálásának alapidokumentumában) fogalmazódott meg először nemzetközi szinten. Ez az elv, ahogy a fenti példák is mutatják, nálunk már elfogadott gyakorlatnak számított az 1960-as évekre.⁹

A nemzetközi szakma tudta és elismerte Magyarország élenjáró, sőt korát meghaladó eredményeit, hiszen nemcsak legmagasabb szakmai szervezeteinek (például az ICOMOS, az UNESCO Világörökségi Bizottságának műemléki tanácsadó szervének) tagjai közé, Végrehajtó Bizottságába választotta annak alapításakor, 1965-ben Varsóban, de számos rendezvényének helyszínéül is. Ezeknek a nemzetközi törekvéseknek politikai támogatottsága is volt az 1960-as években. A hazai vezetőség saját célját, az 1956 utáni politikai elszigeteltségből való kitörést látta megvalósulni ezekben a kulturális rendezvényekben és kapcsolatokban. Ezt támasztják alá Mohammed El Fazinak, az UNESCO Végrehajtó Tanácsa elnökének sorai is: „Az a tény, hogy a Végrehajtó Tanács Budapesten ülésezett, és fontos határozatot hozott, tiszteletadás is volt, elismerése annak a munkának, amelyet Magyarország a műemlékvédelem terén

⁷ DARAGÓ László: A műemlékvédelem válsága. *Architectura Hungariae*, 2001/3. http://arch.et.bme.hu/arch_old/index10.html (Letöltve: 2016. szeptember 25.)

⁸ SEDLMAYR János: A visegrádi lakótorony helyreállítása. *Magyar Műemlékvédelem*, 1967–1968. 315–335.

⁹ ROMÁN András: A velencei karta és a magyar műemlékvédelem. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1976. I. m. 31–43.

végez.”¹⁰ (A testület 1966 júniusában Budapesten ülésezett.) A műemlékvédelem szoros kapcsolatban volt a társtudományokkal is, így a környezetvédelemmel nemcsak a történeti kertek mint védendő kategória és önálló szakmai egység kialakításával, de határon átnyúló, interdiszciplináris együttműködések keretében is.¹¹ A magyar kormány 1967-ben például felállított egy bizottságot a Magyar Tudományos Akadémia szervezetén belül a Fertő-vidék védelmére. Ez a kezdeményezés nem csak a természeti és épített értékek közös védelméhez vezetett, de magyar–osztrák együttműködések, közös kutatásokat is hozott.¹²

Hazai eredmények

Az 1970-es években tovább folytatódtak a korábban megalapozott folyamatok, mind törvényhozási, mind intézményi szinten. Központi rendeletekben határozták meg nemcsak a védelem szükségességét, de annak típusait is. Három szintet neveztek meg az ún. egyedi védelemben: a műemléki kategóriát (M), a műemlék jellegű védelmet (MJ) és a városképi jelentőségű védelmet (VK). Francia mintára, de attól eltérő megoldással, a műemlékkel szomszédos telkek és a rajtuk lévő ingatlanok automatikusan *ex lege* védelem alá kerültek, ami a műemléki környezet (MK) fogalmának megszületéséhez vezetett. A területi védelem legfontosabb szintje, a műemléki jelentőségű terület (MJT) védelme ugyancsak az 1964. évi III. törvény alapján, az

¹⁰ „Appreciating the outstanding work done by the Government of Hungary for the preservation, presentation and continued use of monuments and cultural property.” UNESCO, *Resolutions and decisions adopted by the Executive Board at its 72nd session*. Paris [A Végrehajtó Tanács határozatai és döntései a 72. ülésen] <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001132/113211E.pdf> (Letöltve: 2016. szeptember 25.)

¹¹ ÖRSI Károly: Győr-Sopron megyei történeti kertek és az első történeti kertekkel foglalkozó kollokvium. *Magyar Műemlékvédelem*, 1973. 281–300.

¹² KÁRPÁTI László: A Magyar Fertő madárvilága és ornitológiai kutatásának soproni vonatkozásai. *Soproni Szemle*, 1979/4. 341–351.

1960-as évek közepétől bontakozott ki.¹³ A műemléki jelentőségű terület kategória létrehozásával vált lehetségessé az egész város(rész) méretű műemlékvédelem megvalósítása is, melynek egyik kiemelkedő példája a budai várnegyed háború utáni helyreállítása, illetve rehabilitációja volt. Mind a műemlék közvetlen környezetének védelme, amely a műemlék láthatóságát és hiteles környezetét biztosította,¹⁴ mind a városszerkezetet és így a társadalmi használatot is figyelembe venni képes városszintű védelem¹⁵ világszínvonalon is előremutató nézeteknek és gyakorlatoknak tekintendők.

A kor műemlékvédelmi kiadványai és határozatai azonban továbbmutattak a védelem szükségességének és kategóriáinak meghatározásán, és a hosszú távú eredmények biztosítását is fontosnak tekintették. Például az 1971-ben, az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség munkatársainak szerkesztésében kiadott *Egyházi épületek és műtárgyak gondozása* című kötet jogi, elméleti és gyakorlati útmutatókat egyaránt tartalmazott.¹⁶ Pontosan kijelölték a védett épületek fenntartásának felelőseit (tulajdonos, kezelő szerv vagy a helyi tanács szakigazgatási szerve),¹⁷ és ellenőrzési kötelezettségek előírásával,¹⁸ va-

¹³ „A jogszabály előírja, hogy a műemléki jelentőségű területen lévő építményeket egymással összehangoltan, a jellegzetes városkép egységes megjelenését biztosító módon kell fenntartani, illetve kialakítani.” BARCZA Géza: A területi védelemre vonatkozó műemlékvédelem és egyéb jogszabályok. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1978. I. m. 35–43.

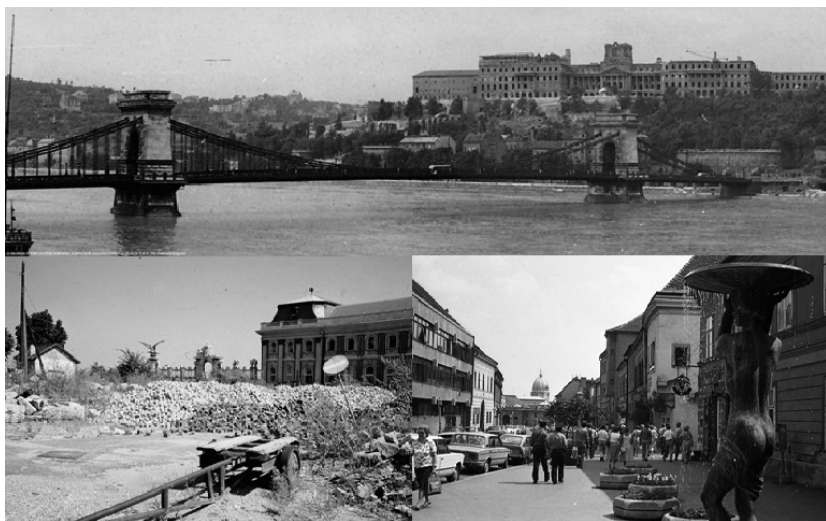
¹⁴ 5/1974 (V. 24.) ÉVM számú rendelet. Az Országos Építésügyi Szabályzat tartalmazza a városképvédelem és a kilátás védelmi pontjairól szóló határozatokat, mely 1974. október 1-jén lépett érvénybe.

¹⁵ Az 1026/1971 (VI. 22.) Korm. számú határozat történelmi és műemléki építmények helyreállításáról felhasználásáról a jellegzetes falu- és városképi együttesek feltárásáról, megővéséről és idegenforgalmi bemutatásáról szól.

¹⁶ A szakmában „Ezüst könyv”-ként közismert mű fejezetcímei például: A műemlék-helyreállítás gyakorlati szempontjai; Műemléki hozzájárulás, építési engedély; A korhűség követelménye; A helyreállítások gazdasági alapjainak rendezése. Lásd CSERHÁTI József–ESZE Tamás–LÉVÁRDY Ferenc–ÁRATÓ Miklós: *Egyházi épületek és műtárgyak gondozása*. Képzőművészeti Alap, Budapest, 1971.

¹⁷ TILINGER István: Szocialista műemlékvédelmünk harminc esztendeje. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1975. I. m. 29–35.

¹⁸ Például 1972. szeptember 20-án rendelet született arról, hogy minden városközpontot érintő beruházás engedélyköteles.

A budai vár 1957, 1973, 1981 Forrás: Fortepan.

lamint kedvezményekkel segítették elő a folyamatokat. Bár az állam szigorúan védte az ún. lakásalapot, amelynek részeként törvény írta elő a lakáspótlási kötelezettséget, 1976-tól a műemléki védelem alatt álló építmények ez alól mentességet kaptak, sőt anyagi támogatásban is részesültek, hogy a védelem és az értékmegőrzés érdekében esetenként szükségessé váló funkcióváltás maradéktalanul megvalósulhasson.¹⁹ A műemlékvédelem egyik alapvető célja a megóvás mellett a meghatározott épület vagy épített környezet kortárs használatban tartása is. Hiszen minden építmény akkor válik a legveszélyeztetettebbé, ha elnéptelenedik, kiüresedik; ami legtöbbször az eredeti funkció elvesztése vagy a tulajdonos társadalmi csoport megszűnése után szokott bekövetkezni. Az 1974. évi jelentés alapján a műemléki középületek 41,4%-a kulturális; 29,3%-a igazgatási; 12,4%-a egészségügyi és szociális; 3,2%-a idegenforgalmi és 13,7%-a ipari, szolgáltatási, gazdasági, raktározási vagy szük-

¹⁹ Lásd a 2025/1976. MT számú határozat (1976. aug. 4.) Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei. Budapest Főváros Levéltára (BFL) XXIII. 102.a.1. 133–136.

segítségükkel megvalósultak, amelyek funkciójukat jól mutatja a védelem alatt álló építmények sokoldalú felhasználása.²⁰

A műemlékvédelem a korábbi évtizedekben kialakított szemlélet és gyakorlat mentén folytatódott tovább, bár nem volt mentes az ellentmondásoktól sem. Egyrészt ebben az időszakban valósult meg a műemlékjegyzék koncepcionális felülvizsgálata, a védett épületek listájának a „megtizedelése”. Másrészt mind az 1970-es évek legelején, mind az évtized végén az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség országos szintű felmérést végzett, nemcsak új, még védelem alá nem került értékek felkutatása, de a már dokumentált építészeti örökségek állagfelmérése érdekében is (ez volt az ún. „Távlati terv”). A közel 8300 tétel tartalmazó műemléki jegyzék mintegy fele állami és szövetkezeti építményeket foglalt magába, egyharmada vallási tevékenységet kiszolgáló épület volt, a legkisebb egységet a lakóházak csoportja képezte.²¹ Minden esetben, ahol a műemléki védelem szükségessége igazolttá vált, elsőként alapos, számos tudományterület képviselőinek munkáját egyesítő kutatás valósult meg. Erre példa Diósgyőr esetében Ferenczy Károly építész és Czeglédy Ilona régész együttműködése,²² vagy Hollókő harminc portájának helyreállítása, melynek során a műemlékes építészek (például Mendele Ferenc) mellett a tájépítészek (Örsi Károly), művészettörténészek (Egri Margit) és néprajzkutatók (Flórián Mária) közös munkája valósulhatott meg. Talán Hollókőnél figyelhető meg ennek a nagyfokú együttműködésnek a leglátványosabb eredménye, hiszen a falu 1973-ban elvesztette önálló közigazgatási státuszát, de négy évvel később már megalakult a Hollókői Tájvédelmi Körzet, és 1979-re Hollókő mint műemléki jelentőségű terület védelem alatt állt.²³ A hite-

²⁰ BARCZA Géza: A műemlékfenntartás rendszere, a műemlékek hasznosítása. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1976. I. m. 21–29.

²¹ TILINGER István: A magyar műemléki állomány ellenőrzése. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. Heves Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség, Eger, 1977. 7–13.

²² További példákat lásd még CSÁSZÁR László (szerk.): *A műemlékvédelem Magyarországon*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1983.

²³ Ez a siker tovább folytatódott, egészen az UNESCO világörökségi helyszín státuszának elnyeréséig; első magyarországi és népi építészeti emlékként kapott Hollókő nemzetközi elismerést 1987-ben. A falu történetének és védel-

lességet és a helyreállítás szakszerűségét biztosította ez a metódus, valamint a máig felbecsülhetetlen dokumentációk, így – ha nem is teljes körűen, de – egy országos adatbázis alakult ki. A történeti belvárosok rehabilitációja épületek felújításával, illetve a korábbi, a korszakban már hibásnak ítélt beavatkozások kijavításával együtt szintén a vizsgált időszakban történt. Számos magyarországi település, például Kőszeg belvárosának (ahol egyéni épület- és tömbrehabilitációk is megvalósultak), vagy a budapesti Nyugati pályaudvar ma ismert arculata az 1970-es évekre datálható.²⁴

A műemlékvédelmi intézményrendszer a szabályozások mellett szakmai programokkal, a szakemberek folyamatos képzésével és a tapasztalatcsere fórumainak kialakításával és fenntartásával is elősegítette a műemlékek védelmét. Példa a mai napig kétévente megrendezésre kerülő Népi Építészeti Tanácskozás, amely a vizsgált évtizedben indult meg Békés városában,²⁵ valamint az Egri Műemlékvédelmi Nyári Egyetem, mely szintén 1970-től máig évente kerül megrendezésre.²⁶ A műemlékvédelmi gyakorlat a szakma és az érintettek (a fenntartásért felelős szervek) mellett a nagyközönséget is megcélozta, hiszen a régi építmények értékelése és védelme nem volt általánosan közkedvelt és elterjedt nézet. Az építészeti örökség, valamint a régi, meglévő értékek védelméről rádió-, televízió- és sajtóanyagok is születtek. A nagysikerű Tájak–Korok–Múzeumok kezdeményezés is az 1970-es években (1977-ben) indult, mely nemcsak egy országos hálózat kialakulását és egy fontos ismeretterjesztő publikációsorozat megszületését eredményezte, hanem a kö-

mének átfogó bemutatása: DOBOSYNE ANTAL Anna–KOVÁCS Dezső (szerk.): *Hollókő öröksége*. Mesterprint, Budapest, 2013.

²⁴ DERCSÉNYI Dezső: *Mai magyar műemlékvédelem*. Magvető, Budapest, 1980.

²⁵ Az idei rendezvény programja és a korábbiak beszámolóit megtalálhatók az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság honlapján: <http://www.icomos.hu/bekesi-nepi-epiteszeti-tanacskozas/> (Letöltve: 2016. szeptember 25.)

²⁶ Az egyetem alapítójáról halála után átnevezett Román András Műemlékvédelmi Nyári Egyetem honlapja: <http://ramnye.hu/> (Letöltve: 2016. szeptember 25.)

zönséget is megmozgató pecsétgyűjtő vetélkedő volt.²⁷ A hollókői asszonykórus sikere a *Repülj, páva* televíziós vetélkedőn az 1970-es években szintén ezt a célt szolgálta,²⁸ hiszen a zenei műsorba helytörténeti és kulturális információkat is „csempészték”. Sőt 1977 októberét országos műemléki és múzeumi hónapnak hirdették meg, ehhez kapcsolódó programokkal.

A vizsgált évtized, melyet sokan a magyar műemlékvédelem aranykorának tartanak, mégsem csupán azért kiemelkedő, mert a korábbi intézményi keretet, politikai támogatást és gyakorlatot folytatta, annak kezdeményezései érték be, hanem számos egyedülálló eredmény is megvalósult ekkor. A vizsgált évtizedben például bővült a védendő építmények köre Magyarországon, mind tipológiailag, mind kronológiailag. Bár jogilag nem műemlék, ami helyi védelem alatt áll, az épített értékek megőrzésében e védelmi szint megemlézése is fontos adalék e korszak eredményeinek méltatásában. A Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága Budapest egyesítésének centenáriuma alkalmából védelem alá vette a százéves városképet alakító épületeket is, így mintegy hatszáz 1872 után épült tanácsi ház került védelem alá.²⁹ Az 1976-ban kiadott műemléki jegyzék ipari épített örökségeket is tartalmazott, ezek termelési helyeit (gyárépületeket), termeléssel összefüggő elemeket (például kereskedelmi épületeket), valamint új anyaggal és szerkezettel rendelkező emlékeket is magában foglalt. Ez a műemléki jegyzék továbbá azért előremutató, mert az ipari műemlékek mellett a két világháború közötti épületeket és parasztházakat is magában foglalt, így mind történeti időben, mind típusban nőtt a védelem igénye.³⁰

²⁷ A mára egyesületté formálódott kezdeményezés története a honlapjukon olvasható: <http://www.tkme.hu/tortenetunk/> (Letöltve: 2016. szeptember 25.)

²⁸ MEZŐSINÉ KOZÁK Éva: *Hollókő*. Grafika-Tyopopress Nyomda, Budapest, 2001 (Száz Magyar Falu Könyvesháza). 121.

²⁹ Budapest Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának iratai. VB-ülések jegyzőkönyvei 1950–1990. 618. és 619. k. 925/1974. VB-határozat. BFL XXIII. 102/a.

³⁰ MENDELE Ferenc: A műemlékvédelem új területei. In: ROMÁN András: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. Heves megyei Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség, Eger, 1983. 13–19.

A népi építészet elismerése és védelme hazánk műemlékvédelmében különösen fontos szerepet töltött be. Mint egy megszűnt gazdasági és társadalmi életforma keretei, egy-két zárt közösség történeti, műszaki, helyenként esztétikai értékeit őrző példái tartoznak ebbe a kategóriába, melyek funkcionális avulásuk mellett gyors műszaki elértéktelenedésük miatt inkább válhattak volna múzeumi tárgyakká, mintsem a kortárs élet integrált részét képező műemléki elemekké.³¹ Ez az oka annak, hogy a funkcióváltás és így a védelem megszervezése különösen nehezen volt megvalósítható e kategória esetében. További nehézséget jelentett, hogy a néprajzkutatás az 1960-as, 1970-es években elzárkózott a népi emlékek aktualizálásától. A folklorizmus már transzkulturálisnak minősült, olyan folyamatnak tartották, mely során a népi kultúra egy eleme vagy elemcsoportja az eredetitől eltérő, idegen környezetbe kerül, és önmagán túlmutató másodlagos jelentéseket vesz fel,³² így nem képezte a szigorúan vett néprajzkutatás tárgyát. Újabb problémát okozott, hogy az 1970-es években már javában terjedt az ún. kockaházmodell, sőt többgenerációs vagy emeletes családi ház modellként fejlődött tovább, tetőtéri beépítéssel, horizontális helyett vertikális bővítést mutatva.³³ Ebben a látszólag kilátástalan helyzetben, amikor sem a tudományos háttér, sem a társadalmi támogatás, sem pedig a magyar politikai vezetés a népi építészeti elemek megőrzését látszólag nem támogatta, a magyar műemlékvédelem lépett közbe. Mendele Ferenc műemlékvédő, Ybl-díjas építész, az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség egykori igazgatója a hollókői műemlékvédelmi munkálatok irányítójaként azt az elvet vallotta és alkalmazta, hogy minden funkciót a műemlékekben kell megvalósítani.³⁴ Ezért változ-

³¹ SZÁSZ János–SZIGETVÁRI János: *Népi építészetünk nyomában*. Műszaki Kiadó, Budapest, 1976.

³² BALOGH Jolán: A népművészet és a történelmi stílusok. *Néprajzi Értesítő*, 1967. 73–165.

³³ PRAKFAI Endre: Háztűznéző. Epizódok a házhomlokzat díszítés XX. századi történetéből, különös tekintettel az úgynevezett kockaházakra. *Műemlékvédelem*, 2015/5. 285–301.

³⁴ MENDELE Ferenc: Hollókői műemléki jelentőségű területének védelme. *Műemlékvédelem*, 1969/4. 201–211.

tak a falu házai éttermekké, múzeummá és vendégházakká. Azonban nemcsak Hollókő, hanem a vizsgált évtizedben további kilenc falu esetében fogalmazódott meg, illetve került megvalósításra a komplex védelem műemlékegyüttesként (műemléki jelentőségű terület, MJT) kezelve a rehabilitációjukat. Hasonló példa volt a korszakban Tihany és Szalafő is. A támogatás egy speciális rendszere is kialakult 1974-ben. Másfél millió forint került elkülönítésre, melyből 438 népi műemléki épület tulajdonosának 200-tól 5000 forintig terjedő éves fenntartási átalányt utaltak, és húsz épület nagyobb helyreállítására 258 000 forint vissza nem térítendő állami támogatást nyújtottak.³⁵ Továbbá 1976-ban huszonhárom ház került állami tulajdonba, ami a műemlékvédelmi folyamatok gyorsabb és hathatósabb megvalósulásához vezetett. Két évvel később, 1978-tól már a csupán négy-öt portából álló egységek is védendő népi építészeti együttesnek számítottak, ezzel is növelve a veszélyeztetett épületek védelmének lehetőségét.³⁶ A korszak szellemiségét tükrözte, hogy a műemlékvédelemben nem különböztették meg a magyar és a kisebbségi emlékeket. Így Hollókő palóc házai, a Fertő-táj egykori német eredetű népi építészeti emlékei, vagy Szentendre szerb építészeti öröksége egyaránt a magyar műemlékvédelem kiemelkedő példáit gazdagították.³⁷

Nemzetközi kapcsolatok

Az 1970-es években a hazai eredmények mellett a nemzetközi együttműködésnek és elismerésnek is meghatározó volt a szerepe. A hazai szakemberek számos külföldi eseményen vettek részt, és a már említett szakmai fórumokon (például az Egri

³⁵ BARCZA Géza: Műemlékeink hatósági felügyelete. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1977. I. m. 25–35.

³⁶ TÓTH Zoltán: A vidék épített környezeti fejlődése. A kistelepülésektől a vidéki urbánus központig. In: CSONTOS János–LUKOVICH Tamás: *Urbanisztika 2000*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999. 153–174.

³⁷ FEJÉRDY Tamás: A nemzetiségi kultúrák építészetének védelme Magyarországon. In: ROMÁN András: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1988. I. m. 12–14.

Nyári Egyetemen) is rendszeresen láttak vendégül külföldi kollégákat. Román András például építészként, műemlékvédelmi szakemberként és urbanistaként az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőségnél, később jogutódjainál, valamint nemzetközi szervezetek magyarországi képviselőjeként (például az ICOMOS keretein belül) megszámlálhatatlan külföldi szakmai programon vett részt a világ minden táján.³⁸ Walter Frodl professzor pedig, aki a bécsi Bundesdenkmalamt (Szövetségi Műemlékvédelmi Hivatal) elnöke volt, szintén gyakran járt hazánkban, Sopronba és más nyugat-magyarországi helyszínekre diákjait is elhozta, hogy megismerkedjenek a magyar műemlékekkel és helyreállítással.³⁹ 1973-ban Bécsben egy székelyföldi házzal képviseltette magát hazánk, míg ugyanebben az évben Párizsban, az Eiffel halálának ötvenedik évfordulóján megrendezésre kerülő kiállításon a Nyugati pályaudvar szerkezetének bemutatásával szerepelt.⁴⁰

Azonban a rövid, egy-egy személyhez vagy eseményhez köthető példák mellett jellemzőek voltak a nagyobb lélegzetű és rendszeres események, együttműködések is. Például a Bécs–Budapest-műemlékvédelmi csereprogram, melynek keretében huszonöt-huszonöt fős szakmai csoport járt ötnapos látogatáson a szomszédos országban, hogy megismerkedjen a társszervezet működésével és műemlékanyagával. Elsőként a magyar kollégák látogattak Burgenlandba 1970-ben,⁴¹ ahol más helyszínek mellett Léka várát tekintették meg, mely nem sokkal korábban, 1968-ban került magántulajdonba.⁴² Különösen intenzív volt a nemzetközi együttműködés a határon átívelő, közös örökség ügyében. A Fertő tó vidékén az 1976-os soproni

³⁸ Román András önéletrajza az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság honlapján: <http://icomos.hu/roman-andras/> (Letöltve: 2016. szeptember 25.)

³⁹ DERCSÉNYI Dezső: Walter Frodl 75 éves. *Magyar Műemlékvédelem*, 1984. 463–465.

⁴⁰ DERCSÉNYI Dezső: Műemlékvédelmünk nemzetközi helyzetének alakulása. *Magyar Műemlékvédelem*, 1978/4. 289–293.

⁴¹ Heimo WIDTMANN: A magyar műemlékvédelem osztrák szemmel. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1980. I. m. 83–85.

⁴² A vár történetéről és magánkézbe kerüléséről: <http://www.the-burgenland-bunch.org/HG/HG-Building-stories/LC/LC.htm> (Letöltve: 2016. szeptember 25.)

kétoldalú találkozó után kiadványokban és konferenciákon is népszerűsítették a közös nemzeti park létesítésének (és így az ott található építészeti emlékek együttes védelmének) gondolatát.⁴³ Rendszeressé váltak az adott területen az összehasonlító és megfigyelő vizsgálatok, ami az 1980-as évek elejére mintegy kétszáz népi építészeti műemlék új funkció kialakításával megvalósított védelméhez vezetett.⁴⁴ Csehszlovák kezdeményezésre az 1970-es évektől rendszeres konzultációkat tartottak a népi építészet védelmének sikeres és egységes eszközeinek és módszereinek kialakításáról. A negyedik konzultációnak 1977-ben Budapest és Szombathely adott otthont.⁴⁵

További szélesebb körű együttműködésről született döntés Varsóban 1977-ben a KGST-országok kulturális minisztereinek találkozásán. Megalakult a KGST-tagországok Műemléki és Restaurátor Munkacsoportjának Titkársága, amely évente értekezletet tartott, a harmadik alkalommal Veszprémben. Az alakuló 1978-as ülésen Magyarország a kulturális javak népszerűsítési formáinak és az ezzel kapcsolatos technikai feltételeknek a kidolgozását kapta feladatul. A Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ irányításával elkezdődött a munka, melynek eredménye a korábban említett Tájak–Korok–Múzeumok akció lett. A hazai szakma gyengének érezte részvételét ebben az együttműködésben, aminek lehetséges oka volt, hogy Magyarországon a műemléki és restauratori feladatok nem a kulturális minisztérium irányítása alatt álltak, mint más országokban. A hazai intézményi szerkezet bár kedvezett a belföldi komplex folyamatok megvalósításának, a nemzetközi együttműködésekben hátrányt jelentett, mert nem volt megfelelő az információáramlás, a kapcsolatkiépítés lehetősége és támoga-

⁴³ Az 1978-ban Mattersburgban megrendezésre kerülő konferencia témája: A Fertő tavi nemzeti park – egy államok közötti együttműködés modellje. RAKONCZAY Zoltán: *A természetvédelem története Magyarországon*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 2009. 428–430.

⁴⁴ ISTVÁNYI Gyula: Közép-Európa és a Kárpát-medence népi építészeti hagyományai. In: *XVIII. népi építészeti tanácskozás*. ICOMOS, Budapest, 2014. 131–139.

⁴⁵ András ROMÁN: Peculiar Characteristics of Rural Monuments [Népi műemlékek különleges tulajdonságai]. *Acta Technica*, 1971/1–4. 275–301.

tottsága.⁴⁶ Ennél kedvezőbb eredményeket és együttműködéseket tudtak kialakítani a magyar szakemberek a szocialista tagországbeli kollégáikkal a történeti városközpontok védelmének és kortárs felhasználásának területén. A közös munka 1973-ban Vilniusban kezdődött el.⁴⁷

E számos nagy jelentőségű megálapodás és hosszú távú együttműködés megszületése mellett a magyar műemlékvédelem 1970-es évekbeli legkiemelkedőbb nemzetközi eseménye az 1972. június 23. és 30. között Budapesten megrendezésre kerülő harmadik ICOMOS-közgyűlés volt. Az eseményre har-

Fogadás az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség épületében a harmadik ICOMOS közgyűléskor Budapesten 1972-ben

Forrás: ROMÁN András 1995. *The Third General Assembly of ICOMOS -1972 Hungary*, *Budapest Scientific Journal: Thirty years of ICOMOS*. 17-26.

mincnyolc országból ötszáz (ebből száznegyvennyolc magyar) résztvevő érkezett, ami közel háromszorosa volt az azt megelőző oxfordi közgyűlés és szimpózium résztvevői számának. A rendezvényen, amely a kortárs építészet lehetőségeit vizsgálta történeti együttesekben, Dercsényi Dezső elnökölt, aki a nemzetközi szervezet végrehajtó bizottságának is tagja volt. A tudományos eseménysorozat előremutató döntések születtek a történeti környezetben megvalósított modern építészet létjogosultsága mellett. A rekonstrukcióval szemben a kortárs igényeket szem előtt tartó mai építészetet vizsgálták, és kötelező

⁴⁶ ROMÁN András: A magyar műemlékvédelem a nemzetközi integrációban. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1980. I. m. 75–79.

⁴⁷ ROMÁN András: A történeti városok nemzetközi kartájának története és tanítása. In: ROMÁN András: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1992. I. m. 13–18.

érvényű elvárásként megfogalmazták a közvetlen környezet tömegarányának, anyagának, illetve szerkezeti jellemzőinek mindenkori tiszteletben tartását.⁴⁸

A találkozó résztvevői nemcsak a helyreállításokkal, valamint a történeti környezetben új épületek állításának témájával és hazai gyakorlatával ismerkedhettek meg, hanem a kulturális élet más szektoraiba is betekintést nyerhettek. Az ötnapos eseménysorozat folyamán a résztvevők három egynapos és ugyanennyi többnapos kirándulás közül választhattak a tematikus budapesti városnézések⁴⁹ mellett. Ezek közül érdekességgént kiemelendő a Budapestre látogató hetven kísérő személy számára külön programként a nagytétényi kastélymúzeum látogatásán kívül megszervezett buszos kirándulás a budai hegyekbe, a Szépművészeti Múzeum megtekintése, valamint a divatbemutató. A kulturális programokat gazdagították a Mátyás-templomban tartott Kodály-hangverseny, a filmbemutatók és a naponta többszöri fogadás, illetve ünnepi ebéd vagy vacsora.⁵⁰

A magyar műemlékvédelem hatalmas előkészítő munkát végzett annak érdekében, hogy az 1970 novemberében megkapott rendezési joggal sikeresen tudjon élni. A feszített munkatempót mutatja be Román András beszámolója is: „Mind a hivatalos, mind a postcongress-túrák sikerének egyik fontos tényezője az volt, hogy az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség kivitelezési apparátusa soron kívüli, gyors és színvonalas munkával biztosította sok helyen a műemlékek méltó megjelenését, a bemutatáshoz szükséges kulturált és esztétikus állapotokat.”⁵¹ Ez a ma már talán célon túlmutató fényűzés nemcsak máig élő elismerést és számtalan valóban konstruktív és hasznos döntést eredményezett, de a hazai célok megvalósulását is szolgálta. A szakma és a pártvezetés is érezte ennek a valóban világszintű eseménynek a jelentőségét, hiszen az előre meghatározott

⁴⁸ ROMÁN András: Új építészet a történeti városokban. In: ROMÁN András: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1992. I. m. 49–53.

⁴⁹ Például az éjszakai sétahajózás a „csak a mi kedvünkért kivilágított műemlékek között”.

⁵⁰ ROMÁN András: Az ICOMOS III. közgyűlése és kollokviuma. *Magyar Műemlékvédelem*, 1971–1972. 385–401.

⁵¹ Uo. 400.

szakmai téma mellett feladatnak tekintették „a szocializmust építő társadalom, a köztulajdonon alapuló műemlékvédelem és az ország jó propagandájának megvalósítását is”.⁵²

A kétségtelenül nagyszabású és sikeres esemény általános elismerést biztosított Magyarországon műemlékvédelmi gyakorlatának és szakembereinek, azonban mindemellett a vizsgált évtized további egyedi, nemzetközi elismerésekben is bővelkedett. Sopron történeti városnegyedének rekonstrukcióját például 1975-ben Európa-aranyéremmel díjazták.⁵³ Hazánk 1982-ben másodszor is büszkélkedhetett ezzel az elismeréssel, amikor a szintén soproni kötődésű Szakál Ernő szobrász és kőrestaurátor egyedülálló szakmai tudásáért és magas színvonalú és igényű archiváló- és oktatótevékenységéért kapta meg e kitüntetést.⁵⁴ 1985-ben pedig Győr műemléki védelem alatt álló belvárosának rehabilitációja részesült ugyanebben az elismerésben (a hamburgi Toepfer Alapítvány által alapított Európai műemlék-helyreállítási aranyéremben). A korábban már többször említett Fertő tó vidékét egyedi természeti értékei miatt az UNESCO 1979-ben bioszféra-rezervátummá minősítette. Ezzel nemzetközileg is elismertté vált az itt megvalósuló, az emberi tevékenységek és a természeti környezet gyümölcsöző együttműködését biztosító védelmi munka.⁵⁵

⁵² Uo. 390.

⁵³ DÁVID Ferenc: A soproni történelmi belváros rehabilitációja. In: KOVÁCS Erzsébet: *22. Országos Műemléki Konferencia*. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata, Sopron, 2004. 10–14.

⁵⁴ Dávid Ferenc és Nemes András irányításával készült életút-kiállítás *Szakál Ernő életútja – Szakál Ernő életműve 1913–2013* címmel Sopronban 2013. szeptember 20. és november 9. között. <http://archeologia.hu/content/archeologia/214/szakal-erno-életútja-kiállítás.pdf> (Letöltve: 2016. szeptember 25.)

⁵⁵ László KÁRPÁTI: The common treasure of two countries. The Fertő Hanság National park. In: János TARDY: *Cherishing Hungary's Heritage*. Természetbúvár Alapítvány, Budapest, 2002. 170.

Problémák

A korszak eredményeit beárnyékoló problémák közül több is említésre került már. Például azok a nem szakmai, hanem a párt által megfogalmazott politikai és ideológiai célok, amelyek bizonyos esetekben keresztetkék a műemlékvédelmi szakmai célokat. Az a tény, hogy csupán 1976-tól mentesültek a műemléki épületek a lakáspótlási kötelezettség alól, számtalan értékes épület elvesztéséhez vezetett. Ennek legkirívóbb példája talán Óbuda központjának elbontása, és jellegtelen lakóházak tömeges felépítése a vizsgált évtizedben.⁵⁶ Ám említhető a műemléki lakóházak kálváriája is, hiszen a lakásnövelés igénye nem volt megoldható, és az évtized kezdetén még bármilyen módosítás, beleértve a korszerűsítést, csak a bérlő hozzájárulásával volt lehetséges. Így számtalan felújítás maradt el vagy késett éveket a kivitelezés idejére szükséges cserelakások hiánya miatt.⁵⁷

Sok esetben jelentett problémát, hogy nem a várható eredmények alapján, hanem a bemutatathatóság szempontja szerint választottak ki és valósítottak meg egy-egy műemlékvédelmi feladatsort. Ilyen volt például a tárgyalt évtized elején megkezdődött műemléki védelem megvalósítása Tihanyban. Több mint tíz település közül elsősk között nyilvánították műemléki jelentőségű területté (MJT) az itteni népi építészeti példákat főként azért, hogy tovább növeljék a település turisztikai vonzerejét.⁵⁸ Sajnos ma már szinte csak ezt a célt szolgálják az épületek, és építészeti értékük nem ismert a nagyközönség számára. Hasonló negatív következményként sok esetben a régészeti feltárások hiányosak voltak, és a szükséges publikációk csak nagyon szerény arányban vagy egyáltalán nem születtek meg.⁵⁹ Továbbá az a tény,

⁵⁶ ROMÁN, András: Qualities of Historic Towns to be preserved according to the Charter and besides it *Urban Space and Urban Conservation as an Aesthetic Problem* konferencia előadása. Róma, 1997. október 23–26. (Román András Archívum, 1978).

⁵⁷ ROMÁN András: Aműemlék-lakóházakproblémái. *Magyar Műemlékvédelem*, 1969–1970. 315–329.

⁵⁸ MENDELE Ferenc: Falusi népi építészeti együttesek védelme és hasznosítása. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1978. I. m. 85–95.

⁵⁹ KECSKÉS Péter: A népi műemléki kutatás és felmérés. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1979. I. m. 69–70.

Óbuda átépítése

Forrás: Kiscelli Múzeum fényképgyűjteménye (Fotó: Szöllösy Miklósné)

hogy a hazai műemlékvédelem eltérő közigazgatási (Építésügyi, később Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium) irányítás alatt állt, mint a szomszédos országokban (kulturális minisztériumok intézményi keretében), szintén akadályozta a zökkenőmentes együttműködést. A magyarországi intézményi rendszer sok kortárs szakember túlzottan bürokratikusnak érezte, ugyanakkor az elvárható valós együttműködést az egyes osztályok és szintek között nem látták megvalósulni. Ennek oka lehetett, hogy az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség valóban egy mamutszervezetként működött, amelynek feladata volt a tanácsok, intézmények, egyházak, társadalmi szervezetek és magánszemélyek kezdeményezéseinek koordinálása, a műemlékvédelem országos szintű irányítása, hatósági felügyelet biztosítása és sok esetben végrehajtó szervként is el kellett járnia.⁶⁰

⁶⁰ TOMPAI Géza: Területrendezés és -fejlesztés és annak műemléki vonatkozásai. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1978. I. m. 29–34.

A sokféle feladat megvalósításához szükséges csoportok nem a felügyelőség alapításakor, hanem folyamatosan formálódtak.⁶¹

A főként központilag irányított, ideológiai-politikai és szociális szempontokat érvényesítő döntések mellett problémát jelentettek az 1970-es években begyűrűző gazdasági válság nyomán hozott korlátozások (takarékosági intézkedések, beruházási tilalom) is. A nagyobb anyagi igényű, új funkciók kialakításához szükséges munkálatok jelentősen késtek vagy elmaradtak, így az adott épületek sok esetben életveszélyessé váltak, és lebontásra kerültek, vagy az átmeneti, illetve új funkció kialakítása helyett olcsóbb volt újat építeni. E finanszírozási nehézségek következménye volt például, hogy 1966 és 1980 között huszonnyolc kastélyt vettek le a műemlékjegyzékről, amelyet megtizedeltek.⁶² Érd-Ófalu legértékesebb műemléke, a kastély is ilyen megfontolások alapján került le a műemléki listáról, és semmisült meg teljes mértékben.⁶³ Szintén gazdasági okokkal magyarázható a – mások mellett – Kőszegen jelentkező telekspekuláció is, mely az egyébként a világháború pusztító hatásától mentes városközpont műemléki védelmének kialakítását hátráltatta.⁶⁴ Szintén nagyrészt gazdasági okokhoz köthető az a tény, hogy a rendeletileg is meghatározott nagyobb arányú műemléki védelem kialakítása, a műemlék jellegű és a városképi jelentőségű kategóriák a vizsgált évtized végére nagymértékben visszaestek, és inkább csak kisebb településeken, falvakban tudtak megvalósulni.⁶⁵ Barcza Géza fogalmazta meg ezt

⁶¹ MENDELE Ferenc: A műemléki helyreállítás irányelvei. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1976. I. m. 45–49.

⁶² ROMÁN András: Kastélysors 1945–1987. *Magyar Építőipar*, 1987/9–10. 449–457.

⁶³ TARNAY Tünde: Műemlékek és épített értékek Érden. In: KUBASSEK János: *Érdi krónika. Érd természeti képe, múltja és lakói*. TypoRadium Bt., Érd, 2000. 147–183.

⁶⁴ MENTÉNYI Klára–BENKHArd Lilla: Műemléki kutatások Kőszeg városában. In: BENCZÉDI Sándor–HLAVATHY Izabella: *A műemlékvédelem elméleti és gyakorlati kérdései*. Keöpeczi Sebestyén József Műemlékvédő Társaság, Sepsiszentgyörgy, 1999. 139–144.

⁶⁵ ROMÁN András: Műemlékvédelem és településfejlesztés. In: ROMÁN András: *17. Országos Műemléki Konferencia*. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 1993. 11–15.

az összetett problémaforrást a kérdés megfordításával, nem a hatások sokoldalúságát, hanem magának a műemlékvédelemnek a komplexitását hangsúlyozva. Állítása szerint a terület alapvetően hármas alapzatú, hiszen kulturális, építésügyi és államigazgatási területként egyaránt értékelendő.⁶⁶

Összefoglalás

A bemutatott évtized eseményei, szemlélete és gyakorlata a műemlékvédelem területén egyrészt alátámasztja hazánk szakmai nyitottságát, másrészt szerteágazó kapcsolatrendszerét mind a nyugati, mind a KGST-országok azonos területen működő szervezeteivel és munkatársaival. Ugyanakkor jól látható, hogy a politikai és ideológiai kereteken, valamint az erős központi intézményi szerkezeten és mindezek következményein már nem tudtak túllépni a korszak szereplői sem, így számos veszteség és elszalasztott lehetőség is jellemzi az 1970-es évtized magyarországi műemlékvédelmének a történetét. Az évtized végével a bemutatott folyamatok nem törtek meg. A magyarországi műemlékvédelem szakemberei folyamatosan jelen voltak és vannak a nemzetközi konferenciákon, mely a hazai esettanulmányok megismertetésével és a nemzetközi trendek adaptációjával jár együtt. Az ország a következő évtizedben csatlakozott az UNESCO Világörökségi Egyezményhez, és került fel a prominens listára két hazai épített örökségi terület: Hollókő-Ófalu és Budapest a budai vár és a Duna két partjának területével.⁶⁷ Szintén az 1980-as években történt, hogy az ICOMOS magyar kezdeményezésre létrehozta a Történeti Városok Nemzetközi Bizottságát (CIVIH, később CIVVIH). A bizottság magyar alapító elnöke, dr. Román András vezetésével dolgozta ki a történeti városok rehabilitációjának nemzetközi kartáját, amelyet 1987-

⁶⁶ BARCZA Géza: Műemlékeink hatósági felügyelete. In: BARCZA Géza: *Az Egri Nyári Egyetem előadásai*. 1977. I. m. 25–35.

⁶⁷ Az UNESCO világörökségi szervezetének hazai vonatkozású dokumentumai: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/hu/documents/> (Letöltve: 2016. szeptember 25.)

ben, a Washingtonban megtartott ICOMOS-közgyűlés fogadott el.⁶⁸ Az 1983-ban az ICOMOS-on belül létrehozott nemzetközi szakmai bizottság székhelye is Magyarországon, Egerben volt.⁶⁹

A fenti elemző bemutatás célja nemcsak az volt, hogy egy adott szakterületen keresztül nyújtson betekintést az 1970-es évtized Magyarországaiba, és mérje fel annak nyitottságát és zártságát, hanem a kor múlthoz való viszonyának megismerését is elősegítette. A múlt – az egyén szintjén és a társadalom számára is – helyekhez kapcsolódva jelenik meg.⁷⁰ A hely a maga összetett materiális – szimbolikus – narratív valóságában a múlt társadalmának darabjait őrzi, hatalmi viszonyokkal, értékrenddel, önképpel együtt. Így az a folyamat, hogy mit hogyan és miért őrizz meg egy közösség az épített környezetéből, utalhat saját múltjához való viszonyára, és ezzel önértelmezésének alakulására is. Ez a kutatási megközelítés azonban egy másik dolgozat témáját képezi majd.

⁶⁸ A nemzetközi karta szövege elérhető: <http://www.e-epites.hu/jogszabalyok/1987-torteneti-varosok-vedelmenek-nemzetkozi-chartaja-washington> (Letöltve: 2016. szeptember 26.)

⁶⁹ Az angolul International Committee on Historic Towns and Villages, CIVVIH rövidítésű szervezet alapításáról: <http://civvih.icomos.org/?q=node/1> Letöltés dátuma: 2016. szeptember 25.

⁷⁰ Emilio MARTÍNEZ GUTIÉRREZ: Memories without a place. *International Social Science Journal*, 2011/203–204. 19–31.